

Κοινωνική Δικαιοσύνη και Δημόσια Παιδαγωγική

Γεώργιος ΓΡΟΛΛΙΟΣ

Ο Henry Giroux είναι ένας από τους σημαντικότερους εκπρόσωπους της κριτικής παιδαγωγικής στις ΗΠΑ. Στην παρούσα εργασία αρχικά παρουσιάζεται, με πολύ σύντομο και σχηματικό τρόπο, η συμβολή του στη διαμόρφωση της θεματολογίας της παράδοσης της κριτικής παιδαγωγικής στις ΗΠΑ στη δεκαετία του 1980, η οποία αποτελεί τη θεμελιώδη προϋπόθεση για να χρησιμοποιήσει τον όρο δημόσια παιδαγωγική στην τρέχουσα δεκαετία. Ακολουθεί η παράθεση της σημασίας του όρου, οι εκτιμήσεις του Giroux για τη σύγχρονη διαμόρφωση της αμερικάνικης κοινωνίας και βασικές προτάσεις του για την αλλαγή της, με κεντρική κατεύθυνση τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, μέσω, μεταξύ άλλων, της διαμόρφωσης μιας, αντίπαλης στην κυρίαρχη επιχειρηματική, δημόσιας παιδαγωγικής. Τέλος, με βάση τα προηγούμενα, διατυπώνονται ορισμένες συμπερασματικές παρατηρήσεις που αφορούν τη θεωρητική επάρκεια του εγχειρήματος του Giroux.

Henry Giroux is one of the most important critical educators in the USA. In this paper I present, in a very short and schematic way, his contribution to the formation of critical pedagogy's agenda in the 80's, which is the fundamental precondition for using the term public pedagogy in the current decade. I present the meaning of the term, his evaluations about the contemporary American society and his view about its transformation, which includes the maximization of social justice and the formation of a new, alternative to the dominant, public pedagogy. On the basis of the aforementioned, I make some critical remarks concerning the theoretical adequacy of Giroux's political and pedagogical project.

Η εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη και η ανάδειξη των ΗΠΑ σε μεγάλη δύναμη στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα συνέβαλαν αποφασιστικά στο να διαμορφωθεί και να κυριαρχήσει στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και στο πεδίο της θεωρίας για την εκπαίδευση, η πεποίθηση σύμφωνα με την οποία στην Αμερική δεν υπήρχαν τα εμπόδια στην κοινωνική κινητικότητα που αντιμετώπιζαν οι πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών. Έτσι, στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, η μεγάλη πλειοψηφία των Αμερικάνων πίστευαν ότι η εκπαίδευση αποτελούσε τον μεγάλο δημοκρατικό θεσμό ο οποίος έδινε τη δυνατότητα της ατομικής προόδου, αρκεί τα άτομα να αξιοποιούσαν τις ευκαιρίες που τους προσφέρονταν.

Βέβαια, όπως αναφέρει ο Lawrence Cremin, υπήρχαν και κριτικές αυτής της πεποίθησης. Στη δεκαετία του 1920, ο George Counts την αμφισβήτησε με συγκεκριμένες μελέτες. Στη πρώτη από αυτές, η οποία δημοσιεύτηκε το 1922 με τίτλο *Ο Επιλεκτικός Χαρακτήρας της Αμερικάνικης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*, απέδειξε, μελετώντας την κοινωνική σύνθεση των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τεσσάρων πολιτειών, πως η αμερικάνικη εκπαίδευση, παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς, συντηρούσε τις φυλετικές, ταξικές και εθνικές ανισότητες εξυπηρετώντας ένα περιορισμένο προνομιούχο μέρος του πληθυσμού. Το 1927, ο Counts επανήλθε στο θέμα των αντιδημοκρατικών τάσεων των σχολείων της Αμερικής, αυτή τη φορά αναλύοντας την κοινωνική σύνθεση των σχολικών επιτροπών¹. Από τη μελέτη 1.654

---

¹ Όπως αναφέρει ο Spring (1972, p.128-130), πριν από την πρώτη μελέτη του Counts, το 1916-1917, ο Scott Nearing, καθηγητής οικονομικών στο πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια, μελέτησε την κοινωνική σύνθεση των επιτροπών οι οποίες διοικούσαν τα σχολεία 104 πόλεων, που αντιπροσώπευαν το 26% του πληθυσμού των Η.Π.Α. Διαπίστωσε ότι κυριαρχούνταν από άνδρες, σε ποσοστό που ξεκινούσε από το 88% και έφτανε στο 95%. Τα τρία τέταρτα των μελών των επιτροπών ανήκαν στην κατηγορία των ανθρώπων των επιχειρήσεων (έμποροι, βιομήχανοι, τραπεζίτες, κτηματίες) και των επαγγελματιών (γιατροί, δικηγόροι, εκπαιδευτικοί, επιστήμονες, συγγραφείς, εκδότες και καλλιτέχνες). Μάλιστα, τα μέλη της κατηγορίας των ανθρώπων των επιχειρήσεων ξεπερνούσαν το 50%. Την τρίτη κατηγορία αποτελούσαν υπάλληλοι επιχειρήσεων, οικοδόμοι και χειρώνακτες

επιτροπών συμπέρανε ότι τα μέλη τους προέρχονταν, κυρίως, από τις πιο ευνοημένες οικονομικοκοινωνικά τάξεις (Cremin, 1964, p.225-226).

Η πεποίθηση ότι στην Αμερική δεν υπήρχαν εμπόδια στην κοινωνική κινητικότητα ενισχύθηκε μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν οι ΗΠΑ έγιναν η ισχυρότερη δύναμη του δυτικού κόσμου στην ψυχροπολεμική αντιπαράθεση με τη Σοβιετική Ένωση και τις άλλες χώρες του τότε «υπαρκτού σοσιαλισμού». Αλλωστε, η διατύπωση κριτικών απόψεων ήταν ιδιαίτερα δυσχερής, στο πλαίσιο του κλίματος καχυποψίας και των διώξεων εναντίον κάθε φωνής που φαινόταν να μη συμφωνεί με την κυρίαρχη ιδεολογία, διώξεις οι οποίες ταυτίστηκαν με το όνομα του γεροϋσιαστή McCurthie. Όμως, όπως αναφέρει ο Ράσης, στις δύο επόμενες δεκαετίες, δηλαδή στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η αναβίωση της αριστερής σκέψης και ο πολιτικός ριζοσπαστισμός που συνδέονταν, από τη μια μεριά, με τα κινήματα των πολιτικών δικαιωμάτων και της εναντίωσης στον πόλεμο του Βιετνάμ και, από την άλλη, με νέες ριζοσπαστικές προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία, στη φιλοσοφία, στην οικονομία και στην ιστορία, ευνόησαν την αμφισβήτηση της εκπαίδευσης ως «μεγάλου εξισωτή» των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Η αμφισβήτηση εκφράστηκε από νέους ιστορικούς που αναθεώρησαν πολύχρονες ερμηνείες της αμερικάνικης ιστορίας, ιδιαίτερα της λεγόμενης προοδευτικής περιόδου η οποία, μέχρι τότε, παρουσιαζόταν εξωραϊσμένη. Αυτοί εστίασαν την προσοχή τους σε μηχανισμούς τους οποίους χρησιμοποιούσαν οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ, στη δημιουργία και εξέλιξη του φιλελεύθερου εταιρικού κράτους και στον ευρέως διαδεδομένο μύθο της ανοδικής κοινωνική κινητικότητας όλων των Αμερικάνων πολιτών. Τα χνάρια τους ακολούθησαν οι ριζοσπάστες αναθεωρητές ιστορικοί της εκπαίδευσης. Συμβατική χρονολογία γέννησης της ριζοσπαστικής αναθεωρητικής ιστορίας της εκπαίδευσης θεωρείται η έκδοση της διδακτορικής διατριβής του Michael Katz το 1968 με τίτλο *Η Ειρωνεία της Πρώιμης Μεταρρύθμισης του Σχολείου*. Στην αυστηρή κριτική της φιλελεύθερης ιστοριογραφίας και της εξάρτησής της, πλέον, από οικονομικά και πολιτικά κέντρα εξουσίας πρωταγωνίστησε ο Clarence Karier, ο οποίος, μαζί με τους Paul Violas, Joel Spring και David Tyack τεκμηρίωσαν με συστηματικές εργασίες όψεις της αμερικάνικης εκπαιδευτικής πραγματικότητας που έμεναν για πολλά χρόνια στο σκοτάδι και απέδειξαν ότι, στην καμπή του αιώνα, η δημόσια εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκε από μεσαία και ανώτερα στρώματα ως όργανο ελέγχου των κατώτερων. Αποκλείοντας τις πολιτισμικές αξίες και συνήθειες εκατομμυρίων μεταναστών, ακυρωνόταν στην πράξη το όραμα του σχολείου για όλα τα παιδιά και η εκπαίδευση μετέδιδε την κυρίαρχη κουλτούρα (Ράσης, 2006, σ.15-51).

Το 1976, οι Samuel Bowles και Herbert Gintis, χρησιμοποιώντας την αρχή της αντιστοιχίας στην εργασία τους *Schooling in Capitalist America*, η οποία τροφοδότησε έντονη κριτική και αντιπαράθεση², υποστήριξαν ότι τα σχολεία συνδέονταν στενά με την υπάρχουσα κοινωνική τάξη πραγμάτων. Δεν ήταν μόνο ιδεολογικοί μηχανισμοί. Τα ανθρωπιστικά ιδεώδη πάνω στα οποία εμφανίζονταν να στηρίζονται χρησιμοποιούνταν για να νομιμοποιούν την πλέον πρακτική λειτουργία τους, δηλαδή την παροχή εκείνου του δυναμικού των εργαζομένων οι οποίοι θα είχαν εξασκηθεί ανάλογα με την κοινωνική και τεχνική διαίρεση της εργασίας. Με άλλα λόγια, τα σχολεία αποτελούσαν όργανα για την κοινωνική αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Ενώ, λοιπόν, οι φιλελεύθεροι ιστορικοί και θεωρητικοί της εκπαίδευσης θεωρούσαν τα σχολεία ως μέσα με τα οποία οι λιγότερο προνομιούχοι και περιθωριοποιημένοι μπορούσαν να ανέβουν τα σκαλιά της κοινωνικής κλίμακας, οι ριζοσπάστες τα θεωρούσαν ως θεσμούς αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας και της εργατικής δύναμης. Ο Giroux, παράλληλα με άλλους ακαδημαϊκούς όπως ο Michael Apple³, επιχείρησε να οικοδομήσει μια διαφορετική προσέγγιση. Σε ένα

εργάτες. Τελικά, περισσότερο από τα εννιά δέκατα των μελών των σχολικών επιτροπών δεν συγκαταλέγονταν μεταξύ εκείνης της κοινωνικής τάξης που αποτελούσε τα πέντε έκτα του πληθυσμού των πόλεων οι οποίες μελετήθηκαν.

² Ενδεικτικά βλπ Karier, 1976 και Cole, 1988.

³ Για τη σχέση των εργασιών του Apple και του Giroux στη δεκαετία του 1980, σημαντικά είναι όσα αναφέρει ο πρώτος σε συνέντευξή του: «Ο Henry κι εγώ είμαστε φίλοι για πολλά χρόνια. Ήμουν ένας από τους πρώτους που επανακαθιέρωσαν τη νεομαρξιστική πολιτισμική παράδοση στις αρχές της δεκαετίας

σημαντικό μέρος της, αυτή η προσέγγιση αποτέλεσε κριτική των λειτουργιστικών και ντετερμινιστικών υποθέσεων των φιλελεύθερων και των ριζοσπαστών. Κεντρικό χαρακτηριστικό της ήταν η προσπάθεια να μελετηθούν οι όροι της παιδαγωγικής, με σκοπό η εκπαίδευση να γίνει δύναμη δημοκρατίας, παρά το γεγονός, το οποίο αναγνώριζε ο Giroux, ότι μετέδιδε βασικά στοιχεία της κουλτούρας και της ιδεολογίας ηγεμονικών κοινωνικών τάξεων και ομάδων. Μια κριτική παιδαγωγική έπρεπε να αξιοποιεί χώρους, όπως το σχολείο, εντός των οποίων οι άνθρωποι μπορούσαν να αμφισβητήσουν, να αποκτήσουν ισχύ και να αγωνιστούν, με απώτερο σκοπό την απελευθέρωσή τους. Τα σχολεία αποτελούσαν πεδία διεκδίκησης και η παιδαγωγική έπρεπε να γίνει απελευθερωτική δραστηριότητα, δίνοντας τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές να αναπτύξουν τις κριτικές τους ευαισθησίες και τις επιλογές τους για κοινωνική αλλαγή (Aronowitz, 1981, p.1-4).

Το συνολικό σχέδιο του Giroux μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μπορεί να συνοψιστεί ως μια προσπάθεια να διαμορφωθεί μια κριτική παιδαγωγική αφοσιωμένη στις κατευθύνσεις της ενδυνάμωσης των μαθητών και του μετασχηματισμού της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, με βάση τα συμφέροντα μιας δημοκρατίας μεγαλύτερης δικαιοσύνης και ισότητας. Το κεντρικό ζήτημα που αναδεικνυόταν ήταν η ανάπτυξη μιας γλώσσας μέσω της οποίας οι παιδαγωγοί και άλλοι θα μπορούσαν να αποκαλύψουν και να κατανοήσουν τις σχέσεις μεταξύ της φοίτησης στο σχολείο, των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες την προσδιορίζουν, και των ιστορικά κατασκευασμένων αναγκών και ικανοτήτων των μαθητών. Με βάση την κατανόηση αυτών των σχέσεων, οι παιδαγωγοί μπορούσαν να αναγνωρίσουν το πώς η κυρίαρχη σχολική κουλτούρα επιδρά στους ίδιους και στους μαθητές τους και να εργαστούν κριτικά μαζί τους (McLaren, 1988, p.xi).

Σε κείμενα τα οποία δημοσιεύτηκαν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο Giroux προσδιόρισε και υπέβαλλε σε κριτική την τεχνοκρατική, την ερμηνευτική και την αναπαραγωγική λογική στην εκπαιδευτική θεωρία, συζήτησε έννοιες τις οποίες θεωρούσε βασικές για τη συγκρότηση μιας νέας παιδαγωγικής, όπως η ιδεολογία, η ηγεμονία, η κουλτούρα και η αντίσταση, αντιπαράτεθηκε στην κουλτούρα του θετικισμού στο πεδίο του αναλυτικού προγράμματος προβάλλοντας την αξία της διαλεκτικής για την ανανέωσή του, επισήμανε τις βασικές αδυναμίες της σύγχρονης ριζοσπαστικής εκπαιδευτικής θεωρίας και πρακτικής και πρότεινε την ενασχόληση τόσο με το περιεχόμενο της σχολικής γνώσης όσο και με τις διαδικασίες μάθησης και τις αντιφάσεις τους, με σκοπό τη συγκρότηση εναλλακτικών παιδαγωγικών πρακτικών, καθώς και τη σύνδεση αυτών των ενασχολήσεων με τον πολιτικό αγώνα με δημοκρατική-σοσιαλιστική προοπτική. Ανέδειξε τις διαφορές μεταξύ των συντηρητικών, φιλελεύθερων και ριζοσπαστικών οπτικών για το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα ώστε να συμβάλλει σε μια θεωρία για το σχολείο που να αναφέρεται και στην αναπαραγωγή και στο μετασχηματισμό, εξέτασε κριτικά τη δομική και την πολιτισμική παράδοση στη μαρξιστική σκέψη για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του δυισμού δομής – συνείδησης και να παρουσιάσει μια θεωρία ιδεολογικής κριτικής με βάση την αναπαραγωγή, την παραγωγή και την ανασυγκρότηση των σχέσεων ανάμεσα στην ιδεολογία, τα κείμενα και τις κοινωνικές πρακτικές και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στα ζητήματα της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη και του γραμματισμού, αναδεικνύοντας τη σχέση τους με τις ευρύτερες λογικές και ιδεολογίες για την εκπαίδευση και διατυπώνοντας εναλλακτικές προτάσεις. Τόνισε την αναγκαιότητα της κατανόησης των δασκάλων ως διανοουμένων και τη σημασία των αντιφατικών ρόλων τους στο σχολείο, ιδιαίτερα εκείνων που αγωνίζονται για τον κοινωνικό μετασχηματισμό, ανέδειξε τη σημασία της ανάλυσης και κριτικής εξέτασης της μαζικής κουλτούρας, επιχείρησε να προσεγγίσει προβλήματα του αναλυτικού προγράμματος με βάση τις γλώσσες της δυνατότητας και της κριτικής, αντιπαράτεθηκε στην επίθεση των συντηρητικών στην ανώτατη εκπαίδευση και

του '70 στις Ηνωμένες Πολιτείες, πριν ο Henry και άλλοι έρθουν μαζί μου... Όταν ο Henry άρχισε να γράφει, μου έστειλε όλο το υλικό του. Στη διαδικασία, διδάξαμε ο ένας στον άλλο πολλά... Για κάποια χρόνια ο Henry στηρίχθηκε στους δικούς μου ώμους και υπήρξαν καιροί που στηρίχθηκα στους δικούς του» (Apple, 2008, σ.379).

υποστήριξε την ανάγκη της υπεράσπισης δημόσιων σφαιρών διαλόγου και δημοκρατίας. Υπογράμμισε την ισχύ του παραδοσιακού μοντέλου σχεδιασμού του αναλυτικού προγράμματος, στηρίχτηκε στη διάκριση φανερού – κρυφού αναλυτικού προγράμματος για να διατυπώσει εναλλακτικές αξίες και διαδικασίες για τη διδασκαλία των κοινωνικών σπουδών στο σχολείο, εξέτασε κριτικά το μιχγεβιοριστικό και ανθρωπιστικό μοντέλο για τους διδακτικούς στόχους ώστε να προτείνει έναν διαφορετικό τρόπο επιλογής στόχων που αναφέρεται στη σχέση των εμπειριών των μαθητών με τις κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις οι οποίες διαμορφώνουν την κυρίαρχη κουλτούρα, συζήτησε σύγχρονες πλευρές των σχέσεων ανάμεσα στη διδασκαλία της γραφής και της ανάγνωσης με την κριτική σκέψη, ανέδειξε τη σημασία των πολιτισμικών σπουδών για τη συγκρότηση δημόσιων σφαιρών και τον κοινωνικό μετασχηματισμό και έδειξε την ανάγκη της στροφής του περιεχόμενου της εκπαίδευσης των δασκάλων στην κοινωνική θεωρία, στην πολιτισμική πολιτική και στη διαμόρφωση της ιδιότητας του πολίτη. Αξιοποίησε τη συμβολή της παράδοσης της κοινωνικής ανασυγκρότησης στη συζήτηση για τη σχέση σχολείου και δημοκρατίας στις ΗΠΑ, καθώς και στοιχεία της φεμινιστικής θεωρίας και της θεολογίας της απελευθέρωσης, με σκοπό να διαμορφώσει μια προσέγγιση της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη και μια θεωρία για την εξουσία θεμελιωμένη στην ηθική, μελέτησε τη σχέση του γραμματισμού με την κριτική παιδαγωγική και την ενδυνάμωση, όπως και τη σχέση ανάμεσα στη δημοκρατία, την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και την κριτική παιδαγωγική. Σε αυτή τη δεκαετία, σημαντική επιρροή άσκησαν στον Giroux τα έργα του John Dewey, του Antonio Gramsci, του Paulo Freire και των εκπροσώπων της Σχολής της Φραγκφούρτης (κυρίως των Adorno, Horkheimer, Marcuse). Μάλιστα, ο Giroux έγραψε ειδικά κείμενα για τα έργα του Freire και του Gramsci (Aronowitz & Giroux, 1986, Giroux, 1981, 1983, 1988, 1989).

1. Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Σύμφωνα με τον Giroux, η χρησιμοποίηση του όρου δημόσια παιδαγωγική σχετίζεται άμεσα με το ενδιαφέρον του για τις πολιτισμικές σπουδές, στο πλαίσιο του ευρύτερου εγχειρήματός του να μελετήσει θεωρητικά τη σχέση ανάμεσα στην κουλτούρα, την εξουσία και την πολιτική. Πολλοί θεωρητικοί των πολιτισμικών σπουδών, ακολουθώντας τις εργασίες των Antonio Gramsci, Raymond Williams και Stuart Hall, αναγνωρίζουν τον πρωταρχικό ρόλο της κουλτούρας στην εκπαίδευση. Υποστηρίζουν ότι η κουλτούρα, ως χώρος παραγωγής σημασίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης, είναι σημαντική γιατί εκεί συγκροτούνται, μέσω αγώνα και διαπραγμάτευσης, οι διαφορετικοί τύποι ταυτοτήτων και αξιών, ανοιχτοί για νέους δημοκρατικούς μετασχηματισμούς, αν και πάντα στο πλαίσιο άνισων σχέσεων εξουσίας. Έτσι, δεν διαγράφουν την κουλτούρα ως αντανάκλαση ισχυρότερων οικονομικών δυνάμεων ή ως απλά το κοινό έδαφος της καθημερινής ζωής, αλλά τη θεωρούν πεδίο διεκδίκησης και ουτοπικής δυνατότητας. Όμως, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, οι θεωρητικοί των πολιτισμικών σπουδών δεν τις συνδέουν με μια κατανόηση της σημασίας της κριτικής παιδαγωγικής, ιδιαίτερα ως μέρος ενός σχεδίου δράσης για επέκταση των δυναμικών της αντίστασης και των δυνατοτήτων για κοινωνική ενεργοποίηση και δημοκρατική πολιτική. Η πολιτική σημασία της παιδαγωγικής θεωρείται πολύ στενή. Συνήθως περιορίζεται στο ρόλο που πρέπει να παίζουν οι διανοούμενοι στην ακαδημαϊκή ζωή ή σε μορφές σχολικής μάθησης. Ακόμα και όταν η παιδαγωγική συσχετίζεται με τη δημοκρατία, την ιδιότητα του πολίτη και τη διαμόρφωση ταυτοτήτων, σπάνια θεωρείται ως μέρος της ευρύτερης δημόσιας πολιτικής, μέρος μιας μεγαλύτερης προσπάθειας να εξηγηθεί η διαδικασία της μάθησης έξω από τα σχολεία ή να εξεταστεί η πολιτική σημασία της κατανόησης της εκπαιδευτικής δύναμης της κουλτούρας, σε μια νέα εποχή τεχνολογίας των μέσων και των πολυμέσων, καθώς και των δικτύων πληροφόρησης και επικοινωνίας που βασίζονται στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Με άλλα λόγια, η παιδαγωγική περιορίζεται σε ό,τι συμβαίνει στα σχολεία και ο ρόλος των πολιτισμικών σπουδών που αφορούν παιδαγωγικά ζητήματα ανάγεται στη διεξαγωγή ή στη διδασκαλία πολιτισμικών σπουδών στη σχολική τάξη. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι

πολιτισμικές σπουδές γίνονται διαθέσιμες πηγές για τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι μπορούν να διδάσκουν τους μαθητές πώς να βλέπουν τα μέσα ως βιομηχανία και κείμενα, να αναλύουν τις προσλήψεις του ακροατηρίου, να αμφισβητούν τα άκαμπτα σύνορα μεταξύ των ακαδημαϊκών περιοχών, να εμπλέκονται κριτικά με τη λαϊκή κουλτούρα, να παράγουν κριτική γνώση ή να χρησιμοποιούν τις πολιτισμικές σπουδές για να μεταρρυθμίσουν τα αναλυτικά προγράμματα στα δημόσια σχολεία και στην ανώτατη εκπαίδευση. Όμως, έτσι, δεν λαμβάνεται υπόψη ότι θεωρητικοί της εκπαίδευσης έχουν επεκτείνει τη σημασία της παιδαγωγικής ως πολιτική και ηθική πρακτική και διεύρυναν την εφαρμογή της πολύ πέρα από τη σχολική τάξη. Οι πολιτισμικές σπουδές έχουν να παίξουν σημαντικό ρόλο στο να βοηθήσουν τους παιδαγωγούς να αναστοχαστούν τη φύση της παιδαγωγικής, της γνώσης, το σκοπό της φοίτησης στα σχολεία και το πώς αυτά συγκρούονται με ισχυρότερες κοινωνικές δυνάμεις. Η παιδαγωγική εκπροσωπεί έναν τύπο πολιτισμικής παραγωγής και κριτικής που είναι θεμελιώδης για την εξέταση των συνθηκών στις οποίες η γνώση παράγεται, οι αξίες επιβεβαιώνονται, οι συναισθηματικές επενδύσεις συνδέονται και οι θέσεις των υποκειμένων τοποθετούνται, τίθενται υπό διαπραγμάτευση, αναλαμβάνονται ή εγκαταλείπονται. Η παιδαγωγική αναφέρεται στην κατανόηση των συνθηκών της κριτικής μάθησης και στις συχνά κρυμμένες δυναμικές της κοινωνικής και πολιτισμικής αναπαραγωγής. Ως κριτική πρακτική, ο ρόλος της παιδαγωγικής δεν περιορίζεται στην αλλαγή του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι σκέφτονται για τον εαυτό τους, τις σχέσεις τους με τους άλλους και τον κόσμο, αλλά επεκτείνεται στην ενεργοποίηση των υποκειμένων, με σκοπό να συνδεθούν με εκείνους τους αγώνες που διευρύνουν τις πιθανότητες να ζήσουν σε μια πιο δίκαιη και πιο τίμια κοινωνία. Η παιδαγωγική δεν μπορεί παρά να υποστηρίζει ότι η μάθηση διεξάγεται σε ένα ολόκληρο φάσμα κοινωνικών πρακτικών και περιβαλλόντων στην κοινωνία. Επισημαίνει την πολλαπλότητα των πεδίων μάθησης που υπάρχουν εντός των οργανωμένων κοινωνικών σχέσεων της καθημερινής ζωής, σε οικογένειες, σε χώρους εργασίας, σε χώρους παροχής υπηρεσιών υγείας, στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση, στις τέχνες, σε ομάδες πνευματικής έκφρασης, στα σπορ, στην απονομή δικαιοσύνης, στις φυλακές, στην εθελοντική εργασία και σε κοινοτικά προγράμματα γραμματισμού. Σε όλα αυτά τα πεδία η μάθηση αποτελεί κεντρικό στοιχείο και αποτέλεσμα (Giroux, 2006a, p.198-200).

Η παιδαγωγική είναι σήμερα πρωταρχικά δημόσια, δεν περιορίζεται, πλέον, στους παραδοσιακούς τόπους μάθησης, όπως το σχολείο, η οικογένεια ή οι χώροι λατρείας. Ποικίλα υλικά πλαίσια και θεσμικές δυνάμεις, όπως τα συντηρητικά ιδρύματα στις ΗΠΑ, χρηματοδοτούν νέους τόπους διάδοσης της γνώσης, που εκτείνονται από ραδιοφωνικούς σταθμούς και δίκτυα καλωδιακής τηλεόρασης μέχρι τις συνδέσεις υψηλής ταχύτητας του διαδικτύου, οι οποίες προσφέρουν σύνδεση με εφημερίδες και περιοδικά. Οι δεξαμενές σκέψης συναγωνίζονται με πειρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς και εναλλακτικούς διαδικτυακούς τόπους. Κείμενα αμέτρητων τύπων προσφέρουν νέες μορφές λόγου, είδη γραμματισμού και αλληλεπίδρασης. Ο συνδυασμός των νέων τεχνολογιών με ποικίλους τύπους κυκλοφορίας των κειμένων διαμεσολαβείται από διαφορετικές ερμηνευτικές κοινότητες, οι οποίες τοποθετούν τα κείμενα σε πλαίσια και τους προσδίδουν σημασίες, με τρόπους που δεν μπορούν να προκαθοριστούν. Οι σημασίες προσλαμβάνονται, αλλά δεν είναι εγγυημένες, ανοίγοντας ένα σημαντικό πεδίο αγώνα. Ενώ η δημόσια παιδαγωγική αποτελεί συνέπεια των νέων δημόσιων τεχνολογιών, οι συγκεκριμένες μορφές και ιδεολογίες τις οποίες παράγει είναι πάντοτε αντικείμενο αγώνα και ανοιχτές σε αντιστάσεις. Η έννοια της δημόσιας παιδαγωγικής απαιτεί ένα ριζοσπαστικό αναστοχασμό σχετικά με το πώς οι οπτικές τεχνολογίες παράγονται, κυκλοφορούν και προσαρμόζονται σε ποικίλους τόπους της παιδαγωγικής. Αυτοί οι τόποι γεννούν μορφές γνώσης, οι οποίες διαμεσολαβούνται από συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις και κινητοποιούν επιλεγμένες ιδεολογίες, ιστορίες και μνήμες (Giroux, 2006c, p.73-74).

Η εξουσία των επιχειρήσεων σηματοδοτεί ένα νέο είδος δημόσιας παιδαγωγικής στην οποία η παραγωγή, η διάδοση και η κυκλοφορία των ιδεών αναδύεται από την εκπαιδευτική δύναμη της ευρύτερης κουλτούρας. Η δημόσια παιδαγωγική με αυτή την έννοια αναφέρεται στον ισχυρό συνδυασμό των ιδεολογικών και θεσμικών δυνάμεων που σκοπεύουν να παράγουν ανταγωνιστικά

άτομα, τα οποία ενδιαφέρονται για το δικό τους υλικό και ιδεολογικό κέρδος. Η κουλτούρα της επιχειρηματικής δημόσιας παιδαγωγικής διαγράφει ή απαξιώνει τις ταξικές και φυλετικές αδικίες της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης πραγμάτων, απορροφώντας τις δημοκρατικές πρακτικές της κοινωνίας των πολιτών σε περιορισμένες οικονομικές σχέσεις. Η επιχειρηματική δημόσια παιδαγωγική έχει γίνει ο πολιτισμικός ορίζοντας για την παραγωγή αγοραίων ταυτοτήτων, αξιών και πρακτικών. Βαθιές αλλαγές έχουν πραγματοποιηθεί στη δημόσια σφαίρα, παράγοντας νέους τρόπους παιδαγωγικής που χαρακτηρίζονται από τη συμβολή των νέων ψηφιακών τεχνολογιών των μέσων, αυξανόμενη συγκέντρωση της επιχειρηματικής εξουσίας και τεράστιες δυνατότητες παραγωγής μηνυμάτων. Αντίθετα από τις παραδοσιακές μορφές παιδαγωγικής, η γνώση και η επιθυμία συνδέονται αδιάσπαστα με τύπους παιδαγωγικής απεύθυνσης που διαμεσολαβούνται από ηλεκτρονικές τεχνολογίες. Το αποτέλεσμα είναι μια δημόσια παιδαγωγική η οποία παίζει αποφασιστικό ρόλο στην παραγωγή μιας ποικιλόμορφης δημόσιας σφαίρας, που δίνει νέο νόημα στην εκπαίδευση ως πολιτική δύναμη. Οι ΗΠΑ κυριαρχούνται από έναν από τους πιο εκτεταμένους και διαβρωτικούς μηχανισμούς προπαγάνδας που γνώρισε ο κόσμος. Η εκπαιδευτική δύναμη της κουλτούρας κινητοποιείται μέσω των τρόπων της δημόσιας παιδαγωγικής και αυτοί οι τρόποι κυριαρχούνται σχεδόν εντελώς από τους λόγους των επιχειρήσεων, των συντηρητικών και των δεξιών (Giroux, 2004, p.106-107, 2006g, p.11-12).

2. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ

Σύμφωνα με τον Giroux, τα γεγονότα της 11^{ης} του Σεπτεμβρίου 2001 σηματοδότησαν μια μεγάλη στροφή για τις Η.Π.Α. Η κυβέρνηση Bush εκμεταλλεύτηκε την τραγωδία και τη διεθνή συμπάθεια που αυτή προκάλεσε για να εφαρμόσει μια πολιτική η οποία δίνει προτεραιότητα στην ασφάλεια έναντι της ελευθερίας, στο νόμο της αγοράς έναντι των κοινωνικών αναγκών και στη στρατιωτικοποίηση έναντι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στο εσωτερικό, ένα παράξενο μείγμα νεοσυντηρητικών ιδεολόγων, ακραίων δεξιών υποστηρικτών της ελεύθερης αγοράς και Ευαγγελικών Χριστιανών ξεκίνησαν ένα νέο είδος πολέμου όχι μόνο εναντίον του κοινωνικού συμβολαίου της Νέας Συμφωνίας του Franklin Roosevelt και της Μεγάλης Κοινωνίας του Lyndon Johnson, αλλά και εναντίον της κοσμικής διακυβέρνησης και της διάκρισης του κράτους από την εκκλησία. Οι ανάγκες των φτωχών, των εργατών και της μεσαίας κοινωνικής τάξης βρίσκονται σε κατάσταση πολιορκίας από την κυβέρνηση, η οποία θεσμοθέτησε μειώσεις φόρων για το πλούσιο 1% του πληθυσμού, ενίσχυσε την ευημερία των επιχειρήσεων και χρηματοδότησε έναν τεράστιο στρατιωτικό μηχανισμό, μετατρέποντας το ομοσπονδιακό πλεόνασμα 127 δισεκατομμυρίων δολαρίων του 2001 σε χρέος 521 δισεκατομμυρίων το 2004. Με λίγα λόγια, η δημόσια περιουσία ληστεύεται από εκείνους που βρίσκονται στην κορυφή της οικονομικής πυραμίδας, αφήνοντας ελάχιστους δημόσιους πόρους για τις πολιτείες και τις τοπικές κυβερνήσεις. Οι πλούσιοι απολαμβάνουν μειώσεις φόρων και επιχειρηματική βοήθεια, ενώ οι πιο βασικές υπηρεσίες υγείας για τα παιδιά, τους ηλικιωμένους και τους ανάπηρους είτε διακόπτονται είτε περικόπτονται δραστικά. Για παράδειγμα, περίπου 270.000 παιδιά εργαζόμενων γονέων με χαμηλό εισόδημα έχασαν τα προγράμματα ασφάλειας υγείας σε 9 πολιτείες, ενώ ο Bush και οι συνεργάτες του χρησιμοποιούν τη γλώσσα της θρησκευτικής ηθικότητας και του «συμπονετικού συντηρητισμού» για να υποστηρίξουν το φονταμενταλισμό της ελεύθερης αγοράς.

Η στροφή της 11^{ης} του Σεπτεμβρίου προκάλεσε μια σειρά από κριτικές, σύμφωνα με τις οποίες μια νέα μορφή πολιτικής τυραννίας αναδύεται στις ΗΠΑ απειλώντας τις βασικές δημοκρατικές αξίες και τη διεθνή ειρήνη. Μετά από μια σύντομη επισκόπηση ορισμένων κριτικών αυτού του είδους, ο Giroux διατυπώνει την εκτίμηση ότι ο φασισμός και ο

απολυταρχισμός⁴ αποτελούν σημαντικές κατηγορίες, που είναι αναγκαίο να αξιοποιηθούν για να ερευνηθεί ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της εξουσίας, του ελέγχου και του νόμου στις ΗΠΑ, καθώς και η αμφισβήτηση προς την πολιορκούμενη δημοκρατία την οποία αυτές οι αλλαγές συγκροτούν. Ξεκαθαρίζει, βέβαια, ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν εμπλακεί σε μια διαδικασία τρομοκρατικής γενοκτονίας εναντίον φυλετικών πληθυσμών, παρά την αύξηση της αστυνομικής βιαιότητας εναντίον των εγχρώμων, την ενίσχυση του σωφρονιστικού, βιομηχανικού και στρατιωτικού συμπλέγματος, το οποίο κυρίως τιμωρεί τους μαύρους, και την επίθεση της κυβέρνησης εναντίον των δικαιωμάτων αθώων Μουσουλμάνων, Αράβων και μεταναστών. Όμως, οι Ηνωμένες Πολιτείες εμφανίζουν σημάδια ενός ανερχόμενου απολυταρχισμού. Ο φασισμός δεν είναι ένα ιδεολογικό καθεστώς «παγωμένο» σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, αλλά ένα θεωρητικό και πολιτικό σύμβολο αναφοράς για να κατανοούμε το πώς η δημοκρατία μπορεί να υπονομευτεί, αν όχι να καταστραφεί.

Ο φασισμός στις ΗΠΑ δεν ενσαρκώνει χαρακτηριστικά του παρελθόντος, όπως τα δόγματα της φυλετικής ανωτερότητας, το κάψιμο των βιβλίων, τα στρατόπεδα θανάτου και η κατάργηση του συντάγματος, αλλά αποτελεί ένα διαρκή κίνδυνο, έχοντας την ικανότητα να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και να χρησιμοποιεί συνηθισμένες μορφές σκέψης, που σχετίζονται με παραδόσεις, εμπειρίες και πολιτικές σχέσεις της χώρας. Έτσι, ο Giroux χρησιμοποιεί τον όρο πρωτο-φασισμός για να δείξει τον τρόπο με τον οποίο ορισμένα κεντρικά χαρακτηριστικά του παλιού φασισμού εμφανίζονται με σύγχρονες μορφές. Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι ο φασισμός είναι ένα μαζικό κίνημα που αναδύεται στο πλαίσιο μιας αποτυχημένης δημοκρατίας. Η ιδεολογία του είναι ακραία αντιφιλελεύθερη, αντιδημοκρατική, αντισοσιαλιστική και καλύπτει όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης, περιέχοντας μια ισχυρή χιλιαστική (μεσσιανική ή θρησκευτική) στιγμή. Ως πολιτική φιλοσοφία, ο φασισμός εξυμνεί το έθνος και τη φυλή έναντι του ατόμου, υποστηρίζει τη συγκεντρωτική δικτατορική εξουσία, απαιτεί τυφλή πειθαρχία από τις μάζες και προωθεί μια επανάσταση από τα πάνω. Ως κοινωνική τάξη πραγμάτων, χαρακτηρίζεται από το σύστημα του τρόμου εναντίον των θεωρούμενων ως εχθρών του κράτους, μονοπωλιακό έλεγχο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, επέκταση του συστήματος των φυλακών, κρατικό μονοπώλιο όπλων, ύπαρξη προνομιακών κοινωνικών τάξεων και ομάδων, έλεγχο της οικονομίας από περιορισμένο αριθμό ανθρώπων, κορπορατισμό, απεύθυνση στο συναίσθημα και στο μύθο παρά στη λογική, αποθέωση της βίας για εθνικούς λόγους, κινητοποίηση και στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και επεκτατική εξωτερική πολιτική για την προώθηση του εθνικού μεγαλείου.

Το φάσμα του φασισμού βρίσκεται στις σχέσεις μιας δεδομένης κοινωνικής τάξης πραγμάτων και στους τρόπους με τους οποίους αυτές οι σχέσεις, που βιώνονται καθημερινά, επιδεινώνουν τις υλικές συνθήκες της ανισότητας, υποσκάπτουν την αίσθηση της ατομικής και κοινωνικής ενεργοποίησης, επιτίθενται στις δημοκρατικές αξίες και προωθούν μια βαθιά αίσθηση απώλειας κάθε ελπίδας και κυνισμού. Ο πρωτο-φασισμός ως ιδεολογία και σύνολο κοινωνικών πρακτικών αναδύεται εντός των αντιφάσεων οι οποίες χαρακτηρίζουν τέτοιες σχέσεις, απαξιώνοντας το παρόν και εξαγγέλλοντας τη διάσωση ενός βαθιά αντι-μοντέρνου παρελθόντος, ως τρόπου για να επαναστατικοποιηθεί το μέλλον. Ο πρωτο-φασισμός που απειλεί την αμερικάνικη δημοκρατία μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα με την εξέταση ενός αριθμού χαρακτηριστικών στοιχείων, που σχετίζονται τόσο με την παλιότερη μορφή φασισμού όσο και με σύγχρονες συνθήκες, τα οποία του προσδίδουν διακριτό χαρακτήρα. Τα στοιχεία αυτά, τα οποία τεκμηριώνει ο Giroux με εκτενείς αναφορές, είναι α) η λατρεία της παράδοσης και του αντιδραστικού μοντερνισμού, β) η επιχειρηματοποίηση της κοινωνίας των πολιτών και η ελαχιστοποίηση του δημόσιου χώρου, δηλαδή η καταστροφή δημοκρατικών δημόσιων σφαιρών, γ) η σχέση ανάμεσα στις κατασκευές της κουλτούρας του φόβου και σε μια μορφή πατριωτικής

---

⁴ Ο Giroux είχε αναφερθεί στην αναγκαιότητα του αγώνα ενάντια στο «νέο απολυταρχισμό» στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν αμερικάνικα πανεπιστήμια εκκαθαρίζονταν από αριστερούς ακαδημαϊκούς. Θύμα αυτών των εκκαθαρίσεων ήταν και ο ίδιος. Σχετικά βλπ Giroux, 1983, p.xiii-xiv.

ορθότητας, η οποία έχει σχεδιαστεί για να υποστηρίξει έναν αχαλίνωτο εθνικισμό και έναν επιλεκτικό λαϊκισμό, δ) η προσπάθεια ελέγχου των μέσων μαζικής ενημέρωσης μέσω κυβερνητικών ρυθμίσεων και σταθεροποίησης της επιχειρηματικής ιδιοκτησίας τους, ε) η άνοδος μιας Οργουελιανής εκδοχής της Νέας Γλώσσας που παραπλανεί και εκφοβίζει, ζ) η κατάρρευση της διάκρισης ανάμεσα στην εκκλησία και το κράτος, από τη μια μεριά, και η αυξανόμενη χρήση της θρησκευτικής ρητορικής για τη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής, από την άλλη και η) η ανάδειξη του στρατού σε κεντρικό στοιχείο της αμερικάνικης κοινωνίας, η στρατιωτικοποίηση της κουλτούρας και η καταπίεση της διαφωνίας (Giroux, 2004, p.1-5, 14-44).

Καθώς η εταιρική εξουσία υποτιμά όλες τις έννοιες του δημόσιου καλού και ιδιωτικοποιεί όλο και περισσότερο το δημόσιο χώρο, εξαλείφει εκείνες τις δημόσιες σφαίρες στις οποίες θα μπορούσε να αναδυθεί κριτική που αναγνωρίζει τις εντάσεις οι οποίες έχουν δημιουργηθεί από έναν κυρίαρχο ρατσισμό που λειτουργεί ως ένα από τα βαθιά, σταθερά ρεύματα της καθημερινής ζωής, τόσο στις απλούστερες όσο και στις πιο σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ λευκών και μαύρων. Η αδιαφορία και ο κυνισμός ευνοούν την περιφρόνηση και τη δυσαρέσκεια, καθώς οι φυλετικές ιεραρχίες καταρρέουν μετατρέποντας σε ακαθόριστες στρατηγικές εξουσίας, όπως οι κατηγορίες εναντίον των ταξικών και φυλετικών μειονοτήτων ότι δεν εργάζονται σκληρά, αρνούνται να αξιοποιήσουν την ατομική πρωτοβουλία και ασκούν αντίστροφο ρατσισμό. Με λίγα λόγια, οι ιδεολογίες της αγοράς προσπαθούν να σβήσουν το κοινωνικό από τη γλώσσα της δημόσιας ζωής, ώστε να αναχθούν τα φυλετικά προβλήματα σε ιδιωτικά. Η φυλετική δικαιοσύνη στην εποχή των ελευθεριών που θεμελιώνονται στην αγορά και στις χρηματικές αξίες χάνει την ηθική της επιτακτικότητα, με ένα νεοφιλελευθερισμό που ενστερνίζεται τις εμπορικές αντί των πολιτικών αξιών, τα ιδιωτικά αντί των δημοσίων συμφερόντων και τα οικονομικά κίνητρα αντί των ηθικών ανησυχιών (Giroux, 2006f, p.70-73).

Η κυβέρνηση Bush προσπάθησε να καταστρέψει την κριτική εκπαίδευση ως θεμέλιο μιας ουσιαστικής ιδιότητας του πολίτη και μιας ζωντανής δημοκρατίας. Η επίθεση στην κοσμική κριτική σκέψη και στην ποικιλομορφία είναι φανερή στις προσπάθειες επιχειρηματοποίησης της εκπαίδευσης, αποκλεισμού των νέων που είναι φτωχοί και ανήκουν σε μειονότητες, προτυποποίησης των αναλυτικών προγραμμάτων, ιδιωτικοποίησης των δημόσιων σχολείων, χρήσης της γλώσσας των επιχειρήσεων ως μοντέλου για τη διακυβέρνηση της εκπαίδευσης. Επίσης, η ίδια επίθεση είναι φανερή στις συνεχιζόμενες απόπειρες των επιχειρήσεων και των νεοσυντηρητικών να αποδυναμώσουν το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων, να επιβάλλουν τη μερική απασχόλησή του, να εμποδίσουν την κουλτούρα μιας μικρής ομάδας επιχειρηματικών συμφερόντων και να εξαφανίσουν κάθε κριτικό ερώτημα για την υπάρχουσα κοινωνική τάξη πραγμάτων. Η ανώτερη βαθμίδα της εκπαίδευσης περιορίζεται στις κατευθύνσεις της επαγγελματικής κατάρτισης και της πατριωτικής ομοιομορφίας. Τα πανεπιστήμια γίνονται πηγές για το κράτος ασφάλειας, συνάπτουν ερευνητικά συμβόλαια, αποδέχονται τεράστια ποσά για να εξυπηρετήσουν με προσωπικό, ειδικές γνώσεις και αναγκαία εργαλεία τις κατευθύνσεις ασφάλειας της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Εάν, όμως, η ανώτερη εκπαίδευση δέχεται επίθεση, το δημόσιο σχολείο φαίνεται ότι έχει χάσει τον πόλεμο. Λειτουργώντας κυρίως ως τόπος κατάρτισης, δεν αποδίδει κεντρική σημασία, πλέον, στο σκοπό και στο νόημά του, στο λόγο της ισότητας και της διαμόρφωσης της ιδιότητας του πολίτη. Έχει μετατραπεί είτε σε τόπο κατάρτισης για τα παιδιά της μεσαίας κοινωνικής τάξης είτε σε τόπο φυλάκισης για τα παιδιά των φτωχών των πόλεων και των μαύρων. Χρησιμεύει για να εξυπηρετεί μια κουλτούρα ομοιομορφίας, καταναλωτισμού και εξαπάτησης, από τη μια μεριά, και για να τιμωρεί τους περιθωριοποιημένους, από την άλλη. Οι δάσκαλοι δεν θεωρούνται, πλέον, κριτικοί παιδαγωγοί και υπεύθυνοι διανοούμενοι, αλλά από-ειδικευμένοι τεχνικοί, αποπολιτικοποιημένοι επαγγελματίες, παραστρατιωτικές αστυνομικές δυνάμεις και πλασιέ επιχειρηματικών προϊόντων (Giroux, 2006d, 2007, p.4)

Πάντα σύμφωνα με τον Giroux, μετά τη μεγάλη οικονομική ύφεση του 1929, ο πρόεδρος Franklin Roosevelt είχε τονίσει ότι ο αγώνας εναντίον της ανισότητας, του υπέρμετρου πλούτου και της χωρίς όρια εξουσίας ήταν αδιάσπαστα δεμένος με τον αγώνα για τη δημοκρατία. Η

ομοσπονδιακή κυβέρνηση έπρεπε να παίξει ένα κρίσιμο ρόλο στην παροχή των κοινωνικών δικαιωμάτων, που θα έδιναν τη δυνατότητα οι ψηφοφόροι να είναι ενεργοί σε όλες τις πλευρές της ζωής τους. Σε αυτή την περίπτωση, η δημοκρατία ως ηθική και πολιτική πρακτική αποκτούσε νόημα μόνο μέσω κοινωνικών παροχών και ομοσπονδιακών πολιτικών οι οποίες θα έδιναν τη δυνατότητα στη σύγχρονη και στις επόμενες γενιές να έχουν πρόσβαση στη γνώση, στις ικανότητες, στην κατοικία, στην εκπαίδευση και στην ασφάλεια για να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στην ευρύτερη κοινωνική ζωή. Η προσέγγιση του Roosevelt για τη δημοκρατία αποτελούσε μια προσπάθεια διόρθωσης, στις έκτακτες συνθήκες της οικονομικής ύφεσης της δεκαετίας του 1930, και μια πολιτική άρνηση απέναντι στην αναπαραγωγή της πολιτικής της επίχρυσης εποχής του 19^{ου} αιώνα που θεμελιωνόταν στην ελαχιστοποίηση των φόρων, στην απουσία ρύθμισης και στη στήριξη στη φιλανθρωπία, μάλλον, παρά στα κυβερνητικά κοινωνικά προγράμματα. Δυστυχώς, οι παραδόσεις της Νέας Συμφωνίας και του ιδεολογικού διαδόχου της, της Μεγάλης Κοινωνίας του προέδρου Lyndon Johnson στη δεκαετία του 1960, δεν υπάρχουν στην πολιτική ρητορική και στο ουσιαστικό περιεχόμενο της διακυβέρνησης των τελευταίων δεκαετιών. Ούτε ο Roosevelt ούτε ο Johnson χρησιμοποιούσαν πλήρως τις αρχές της ισότητας, της δημόσιας ευημερίας και της ιδιότητας του πολίτη. Παρά τη ρητορική τους, δεν έφτασαν πολιτικά κοντά σε μια υιοθέτηση της ισότητας ικανή να αμφισβητήσει τη ριζικά άνιση και συχνά πολωτική φύση των δομικών δυνάμεων του καπιταλισμού. Επίσης, δεν δίστασαν να θεσπίσουν πολιτικές οι οποίες περιόριζαν τη ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης, ενώ κρατούσαν υπό έλεγχο εκείνες τις δυνάμεις που έπρεπε να είχαν αμφισβητήσει, εάν όχι διαλύσει, τη συνενωμένη δύναμη των επιχειρήσεων. Αυτό που πέτυχαν ήταν να κρατήσουν ζωντανή, τουλάχιστον ρητορικά, την άποψη ότι το πρωταρχικό μέτρο της κυβερνητικής υπευθυνότητας για την τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου ήταν ο βαθμός στον οποίο ήταν αφοσιωμένη στην ευρεία ευημερία της κοινωνίας, μάλλον, παρά στα στενά συμφέροντα ορισμένων ελίτ (Giroux, 2008, p.147-148).

Η υπεράσπιση της δημοκρατικής κοινωνίας με κάθε κόστος, ως κεντρικό ζήτημα της παρούσας συγκυρίας, πρέπει να διεξάγεται σε ένα μέτωπο το οποίο σήμερα κυριαρχείται από το νεοφιλελεύθερο λόγο που περιέχει την αποτελεσματικότητα της αγοράς, την ιδιωτικοποίηση, το κέρδος και τη συσσώρευση κεφαλαίου ενάντια στην αναδιανομή του πλούτου, στη χρηματοδότηση των δημόσιων υπηρεσιών, στην ουσιαστική ισότητα ως κεντρική πολιτική αξία και στην επέκταση της δημόσιας ιδιοκτησίας. Εδώ, το ζητούμενο είναι πώς μπορούμε να φανταστούμε τα βασικά στοιχεία μιας κοινωνικής δημοκρατίας, τι σημαίνει η επέκταση των δημοκρατικών αξιών και τι μπορεί να αποτελεί κοινή ιδιοκτησία, αναγνωρίζοντας ότι πρέπει να τεθούν όρια στις αγορές και στην τάση για κέρδος χωρίς υπολογισμό του κοινωνικού κόστους. Το ίδιο σημαντική είναι η υπεράσπιση των κοινών κοινωνικών αγαθών, της ισότητας, της αναδιανομής του πλούτου, της συλλογικής προστασίας από κινδύνους, της φυλετικής και οικονομικής δικαιοσύνης, της δημόσιας ιδιοκτησίας και της κριτικής εκπαίδευσης, σε καιρούς που η δημοκρατία χρησιμοποιείται για να νομιμοποιηθεί η κουλτούρα του φόβου, αδειάζοντας συμβολικά από περιεχόμενο (Giroux, 2006c, p.71).

Ο Giroux συμφωνεί με την πρόταση του Stanley Aronowitz για τη συγκρότηση ενός ριζοσπαστικού πολιτικού κόμματος που θα αμφισβητήσει το βιοπολιτικό σχέδιο δράσης το οποίο διαμορφώνει την αμερικάνικη ζωή και κουλτούρα. Μια ομάδα πρέπει να αναλάβει την πρωτοβουλία να προμηθεύσει τα εργαλεία για τη δημόσια κατανόηση, οργανώνοντας διανοούμενους, καλλιτέχνες, εργάτες και άλλους, οι οποίοι θα αφιερωθούν στη θεωρητική εργασία και τη μελέτη και θα συνδεθούν με τους τοπικούς και μεγαλύτερους αγώνες. Το νέο κόμμα πρέπει να μην απευθύνεται μόνο στα συμφέροντα της εργατικής και της μεσαίας τάξης, αλλά να συνδεθεί με ακτιβιστές συνδικάτων, γυναικείων οργανώσεων, κινημάτων για το περιβάλλον και την οικολογία, διαφόρων ομάδων των κινημάτων για την ελευθερία φυλετικών και άλλων καταπιεζόμενων ανθρώπων, καθώς και των αντιπολεμικών κινημάτων και των κινημάτων για την παγκόσμια δικαιοσύνη. Όμως, ακόμα και τότε, πρέπει να κάνει περισσότερα από το να αποκαλύψει τις ισχυρές αντιδημοκρατικές δυνάμεις που κυβερνούν την αμερικάνικη οικονομία, πολιτική, εκπαίδευση και κουλτούρα. Είναι αναγκαίο να ενισχύσει τη δυνατότητα για

ατομικούς και συλλογικούς αγώνες, μαχόμενο για να οικοδομηθεί ξανά η κοινωνία των πολιτών και για τη δημιουργία ενός τεράστιου δικτύου δημοκρατικών δημόσιων σφαιρών, όπως σχολείων και εναλλακτικών μέσων, ώστε να διευρυνθεί η πραγματικότητα της δημοκρατικής δημόσιας ζωής. Οι δημοκρατικά σκεπτόμενοι πολίτες και τα κοινωνικά κινήματα πρέπει να επιστρέψουν στο κρίσιμο ζήτημα του πώς η φυλή, η κοινωνική τάξη, η εξουσία και η ανισότητα στην Αμερική συμβάλλουν στα βάσανα και στις στερήσεις που καθημερινά βιώνουν οι φτωχοί, οι έγχρωμοι και οι άνθρωποι της εργατικής και της μεσαίας κοινωνικής τάξης. Η μάχη για ισότητα προσφέρει νέες προκλήσεις στη διαδικασία της οικοδόμησης μιας πολιτικής που αναφέρεται άμεσα στη φτώχεια, στην ταξική κυριαρχία και στον αναδυόμενο ρατσισμό. Οι αγώνες πρέπει να συνδυάζουν μια δημοκρατική πολιτισμική πολιτική αντίστασης και ελπίδας με μια πολιτική η οποία σκοπεύει να προσφέρει ένα επαρκή μισθό και ένα εγγυημένο επίπεδο διαβίωσης που παρέχει κατοικία, φροντίδα υγείας και καλή εκπαίδευση για όλους όσους κατοικούν στις ΗΠΑ (Giroux, 2006b, p.66-68).

Υπάρχει η πολιτική και παιδαγωγική ανάγκη, όχι μόνο να προστατευθούν τα κοινωνικά οφέλη που ενσωματώνονται στις κρατικές πολιτικές και είναι η έκβαση των σημαντικών συλλογικών αγώνων, αλλά και να «εφευρεθεί ένα άλλο είδος κράτους», όπως έλεγε ο Pierre Bourdieu. Είναι απαραίτητο να αποκατασταθεί η αίσθηση της ουτοπικής δυνατότητας η οποία είναι βαθιά ριζωμένη στην προσπάθεια για ένα πιο δημοκρατικό κράτος⁵ ως όχημα για τις δημοκρατικές αξίες και την κοινωνική και φυλετική δικαιοσύνη. Εν μέρει, η αποκατάσταση της δημοκρατικής και δημόσιας ευθύνης του κράτους θα σήμαινε την υποστήριξη ενός κράτους στο οποίο πρόβλημα θα θεωρούνται οι φορολογικές περικοπές στα εισοδήματα των πλουσίων και όχι οι δαπάνες για την κοινωνική πρόνοια, που θα προστατεύει το δημόσιο συμφέρον αντί να κηρύσσει τον πόλεμο σε καθετί δημόσιο. Θα σήμαινε τη δέσμευση και την αντίσταση στη χρήση της κρατικής εξουσίας τόσο για την προστασία όσο και για τον καθορισμό της δημόσιας σφαίρας ως απόλυτα λευκής, τον επαναπροσδιορισμό της εξουσίας και του ρόλου του κράτους ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αστυνομικές λειτουργίες και να ενισχυθεί η ευθύνη του για τα δημόσια συμφέροντα όλων των πολιτών, αντί μόνο των πλούσιων και των εταιρειών. Η απομάκρυνση του κράτους από την υποταγή στις αξίες της αγοράς σημαίνει επαναπροσδιορισμό της έννοιας των κοινωνικών αναγκών πέρα από τα εμπορικά συμφέροντα, και της δημοκρατικής πολιτικής πέρα από την εταιρική εξουσία (Giroux, 2006f, p.87).

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο Giroux έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της παράδοσης της κριτικής παιδαγωγικής στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, βασικός σκοπός της οποίας, μεταξύ άλλων, ήταν η ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω της κατανόησης, της αμφισβήτησης και της αλλαγής της εκπαίδευσης. Η χρήση του όρου δημόσια παιδαγωγική, καρπός του έντονου ενδιαφέροντος του Giroux για τις πολιτισμικές σπουδές στη δεκαετία του 1990, αποτελεί ουσιαστικά μια απόπειρα αξιοποίησης βασικών στοιχείων της παράδοσης της κριτικής παιδαγωγικής, κυρίως, σε κοινωνικά περιβάλλοντα και πρακτικές που χρησιμοποιούν νέες μορφές τεχνολογίας και επικοινωνίας πέρα από τους παραδοσιακούς εκπαιδευτικούς θεσμούς. Με αυτή την έννοια, η δημόσια παιδαγωγική συνδέεται άμεσα με την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Με βάση τις εκτιμήσεις του Giroux για την εγκαθίδρυση καθεστώτος με φασιστικά χαρακτηριστικά στις ΗΠΑ, το οποίο χρησιμοποιεί μια επιχειρηματική δημόσια παιδαγωγική εναντίον των υπολειμμάτων του μεταπολεμικού κοινωνικού συμβολαίου και του κράτους

---

⁵ Σχετικά με την αναγκαιότητα και το περιεχόμενο ενός ουτοπισμού, ο οποίος βρίσκεται σε αντιπαλότητα με τη λογική του νεοφιλελευθερισμού, με προοπτική τη συγκρότηση μιας ουσιαστικής και ζωντανής δημοκρατικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων βλπ Giroux, 2001.

πρόνοιας, είναι φανερό ότι η αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας κριτικής δημόσιας παιδαγωγικής, η οποία θα προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη, καθίσταται επιτακτική. Η θέση του Giroux πως όσοι ενδιαφέρονται για την κοινωνική δικαιοσύνη πρέπει να κατανοήσουν ότι η παιδαγωγική αντιπαράθεση δεν αφορά αποκλειστικά τους παραδοσιακούς εκπαιδευτικούς θεσμούς, μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της κριτικής παιδαγωγικής από την άποψη της αντιμετώπισης της σύγχρονης πραγματικότητας, στην οποία ο ρόλος των νέων μορφών τεχνολογιών και επικοινωνιών έχει ιδιαίτερη σημασία. Επίσης, ο διάλογος για την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος με φασιστικά χαρακτηριστικά στις ΗΠΑ μπορεί να τροφοδοτήσει συζητήσεις οι οποίες θα συνδέσουν πιο στενά την κριτική παιδαγωγική με την ευρύτερη πολιτική θεωρία και πράξη. Η σχέση μεταξύ της αναγκαιότητας για διαμόρφωση μιας αντίπαλης στην επιχειρηματική δημόσια παιδαγωγικής, των εκτιμήσεων περί πρωτο-φασισμού και της προώθησης της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι άμεση στα κείμενα του Giroux στη δεκαετία του 2000 και σημαντική για την παράδοση της κριτικής παιδαγωγικής.

Βέβαια, τα προηγούμενα δεν συνεπάγονται ότι οι απόψεις του Giroux στερούνται θεωρητικών ανεπαρκειών. Εδώ, θα διατυπώσουμε ορισμένες κριτικές παρατηρήσεις οι οποίες αφορούν την προοπτική της αλλαγής της αμερικάνικης κοινωνίας και συνδέονται τόσο με τη δημόσια παιδαγωγική όσο και με την κοινωνική δικαιοσύνη, αφού και οι δύο εντάσσονται σε αυτήν την ευρύτερη προοπτική, η πρώτη, κυρίως, ως μέσο και η δεύτερη, κυρίως, ως σκοπός.

Η προώθηση της κοινωνικής και φυλετικής δικαιοσύνης τοποθετείται εντός ενός ατελούς προγραμματικού πλαισίου κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει, επίσης, την προώθηση της ισότητας και της δημόσιας ευημερίας οι οποίες συνδέονται με τη δημοκρατία, ως ηθική και πολιτική πρακτική που συμβάλλει στη διαμόρφωση της ιδιότητας του πολίτη και στη δημιουργία ενός δικτύου δημόσιων σφαιρών. Η δημοκρατία αποκτά νόημα μέσω κοινωνικών παροχών και πολιτικών, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα στη σύγχρονη και στις επόμενες γενιές να έχουν επαρκή μισθό και εγγυημένο επίπεδο διαβίωσης, πρόσβαση στη γνώση, στις ικανότητες, στην κατοικία, στην εκπαίδευση, στην υγεία και στην ασφάλεια, να συμμετέχουν ενεργά στην ευρύτερη κοινωνική ζωή, στην αναδιανομή του πλούτου, στη συλλογική προστασία από κινδύνους, στη χρηματοδότηση των δημόσιων υπηρεσιών και στην επέκταση της δημόσιας ιδιοκτησίας.

Πρόκειται για ένα ατελές προγραμματικό πλαίσιο κοινωνικοπολιτικού και παιδαγωγικού μετασχηματισμού, κυρίως διότι δεν περιλαμβάνει αλλαγές οι οποίες να αναφέρονται στην παραγωγή. Τα στοιχεία που το συγκροτούν αποτελούν αλλαγές οι οποίες αφορούν τους πολιτικούς θεσμούς και την αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου, αλλά δεν αναφέρονται στο θεμελιώδες χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης, τις παραγωγικές σχέσεις. Σ' αυτό το σημείο, είναι χρήσιμο να συνδυαστούν όσα γράφει ο Giroux για τη Νέα Συμφωνία της δεκαετίας του 1930 και τη Μεγάλη Κοινωνία της δεκαετίας του 1960 με τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο προγραμματικό πλαίσιο του κοινωνικοπολιτικού και παιδαγωγικού μετασχηματισμού το οποίο προτείνει, για να κατανοήσουμε καλύτερα τον χαρακτήρα του τελευταίου.

Και οι δύο προσπάθειες μεταρρύθμισης τις οποίες προώθησαν οι πρόεδροι του κόμματος των Δημοκρατικών Roosevelt και Johnson, δυστυχώς, κατά τον Giroux, δεν υπάρχουν στη ρητορική της πολιτικής και στο ουσιαστικό περιεχόμενο της διακυβέρνησης των τελευταίων δεκαετιών. Βέβαια, ο ίδιος επισημαίνει ότι ούτε ο Roosevelt ούτε ο Johnson χρησιμοποιούσαν πλήρως τις αρχές της ισότητας, της δημόσιας ευημερίας και της ιδιότητας του πολίτη. Παρά τη ρητορική τους, δεν έφτασαν πολιτικά κοντά σε μια υιοθέτηση της ισότητας ικανή να αμφισβητήσει τη φύση των δομικών δυνάμεων του καπιταλισμού, μη διστάζοντας να θεσπίσουν πολιτικές οι οποίες περιόριζαν τη ριζοσπαστικοποίηση της εργατικής τάξης, ενώ κρατούσαν υπό έλεγχο εκείνες τις δυνάμεις που έπρεπε να είχαν αμφισβητήσει, εάν όχι διαλύσει, τη συνενωμένη δύναμη των επιχειρήσεων. Εκείνο που πέτυχαν οι δύο Δημοκρατικοί πρόεδροι ήταν να κρατήσουν ζωντανή, τουλάχιστον ρητορικά, την άποψη ότι το μέτρο της κυβερνητικής

υπευθυνότητας για την τήρηση του κοινωνικού συμβολαίου δείχνει το βαθμό στον οποίο είναι αφοσιωμένη στην ευρεία ευημερία της κοινωνίας, μάλλον, παρά στα στενά συμφέροντα των ελίτ.

Με βάση τα προηγούμενα, γίνεται εμφανές ότι ο Gíroux υιοθετεί, ως βάση για την αλλαγή της αμερικανικής κοινωνίας, τη γενική λογική των προγραμμάτων της Νέας Συμφωνίας και της Μεγάλης Κοινωνίας. Αναγνωρίζει, βέβαια, πως αυτή η γενική λογική, η οποία μπορεί σχηματικά να ονομαστεί κοινωνικό συμβόλαιο που συνδέεται με την οικοδόμηση ενός κράτους πρόνοιας, δεν είναι επαρκής για να αμφισβητήσει τη δομή του καπιταλισμού και ότι χρησιμοποιήθηκε για να περιορίσει τη ριζοσπαστικοποίηση. Προτείνει μια προωθημένη εκδοχή της λογικής του κοινωνικού συμβολαίου και του κράτους πρόνοιας η οποία δεν θα περιορίζει τη ριζοσπαστικοποίηση κοινωνικών κινήσεων. Αυτή, όμως, η προωθημένη εκδοχή, η οποία θεμελιώνεται σε διαφοροποιημένες από εκείνες της Νέας Συμφωνίας και της Μεγάλης Κοινωνίας σημασίες της ισότητας, της δημόσιας ευημερίας και της ιδιότητας του πολίτη δεν αναφέρεται, όπως και τα στοιχεία του προγραμματικού πλαισίου του κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού που προτείνει, στην παραγωγή, η οποία θα συνεχίζει να οργανώνεται, ασφαλώς, με βάση συγκεκριμένες καπιταλιστικές σχέσεις.

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν σινικά τείχη ανάμεσα στην οικονομία και την πολιτική. Το ίδιο το αφετηριακό σημείο της καπιταλιστικής παραγωγής, δηλαδή η ιστορική διαδικασία χωρισμού των παραγωγών από τα μέσα παραγωγής, ήταν μια διαδικασία ταξικής σύγκρουσης, στην οποία το κράτος διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο. Η παραγωγή προσδιορίστηκε και συνεχίζει να προσδιορίζεται από κοινωνικές σχέσεις, τρόπους ιδιοκτησίας και κυριαρχίας, νομικές και πολιτικές μορφές. Η παραγωγή δεν είναι ανεξάρτητη, κλεισμένη μέσα σε αιώνιους, ανεξάρτητους από την ιστορία φυσικούς νόμους.

Ουσιαστικά, ο Gíroux διαμορφώνει ένα προγραμματικό πλαίσιο κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού το οποίο στηρίζεται στην αναζήτηση χώρων εντός του καπιταλισμού, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από αντιφάσεις και συγκρούσεις, δημιουργώντας εναλλακτικές δραστηριότητες, λόγους και δυνατότητες. Αυτή η αναζήτηση χώρων, οι οποίοι στα κείμενά του, συνήθως, εμφανίζονται με τον όρο δημόσιες σφαίρες, παραπέμπουν σε έναν καπιταλισμό χωρισμένο σε σχεδόν στεγανά διαμερίσματα. Από αυτόν τον καπιταλισμό, ο Gíroux θεωρεί ότι πρέπει ή/και μπορούν να μετασχηματιστούν συγκεκριμένα διαμερίσματα, στα οποία δεν συγκαταλέγεται η παραγωγή.

Η παράκαμψη του ζητήματος της αλλαγής των παραγωγικών σχέσεων απομακρύνει το πρόγραμμα του ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού το οποίο προτείνει ο Gíroux από τη δημοκρατική σοσιαλιστική προοπτική στην οποία, όπως σημειώσαμε νωρίτερα, είχε αναφερθεί στη δεκαετία του 1980. Αυτό γίνεται φανερό και από όσα γράφει σχετικά με το ζήτημα της συμμαχίας των κοινωνικών δυνάμεων που μπορεί να πραγματώσει το προγραμματικό πλαίσιο του κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού. Ο Gíroux εντάσσει σε αυτές τις δυνάμεις το σύνολο της μεσαίας κοινωνικής τάξης. Με δεδομένο ότι η μεσαία τάξη συμπεριλαμβάνει μικρούς και μεσαίους επιχειρηματίες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται ποικιλότητα μισθωτούς εργαζόμενους, μπορούμε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τον χαρακτήρα του κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού, τον οποίο σκιαγραφήσαμε προηγουμένως.

Η σοσιαλιστική προοπτική δεν μπορεί παρά να θεμελιώνεται στη διαδικασία ιδιοποίησης των μέσων παραγωγής από τους άμεσους παραγωγούς και είναι στην ουσία της δημοκρατική, αφού συνοψίζεται στον ορισμό του σοσιαλισμού ως ελεύθερης ένωσης παραγωγών. Ο σοσιαλισμός δεν αποτελεί επέκταση ή βελτίωση του καπιταλισμού, αλλά ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων του οποίου η λογική δεν ταυτίζεται με εκείνη της μεγιστοποίησης του κέρδους, της συσσώρευσης και της καταστροφικής οικολογικά ανάπτυξης, είναι ο δρόμος απελευθέρωσης των δημιουργικών δυνατοτήτων των ανθρώπων από την εκμετάλλευση και την καταπίεση.

Το πρόγραμμα του κοινωνικοπολιτικού μετασχηματισμού που προτείνει ο Gíroux θεμελιώνεται στη δημιουργία ενός δημοκρατικού κράτους, το οποίο ορίζεται ως όχημα για τις δημοκρατικές αξίες και ισχυρός υπερασπιστής της κοινωνικής και φυλετικής δικαιοσύνης. Όμως,

εκείνο που δεν γίνεται σαφές είναι εάν το είδος της δημοκρατίας το οποίο υποστηρίζει ο Giroux αμφισβητεί ριζικά στο πρότυπο της αμερικάνικης δημοκρατίας, στο οποίο η δημοκρατία οριοθετείται αυστηρά σε μια ξεχωριστή πολιτική σφαίρα, διαχωρισμένη από την παραγωγή, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ιδιότητα του πολίτη και τις δυνατότητες διαμόρφωσής της μέσω (και) της εκπαίδευσης. Η ίδια η λογική της αντιπροσώπευσης, η οποία καθιερώθηκε στο Σύνταγμα των ΗΠΑ θεωρούμενη ως πεμπτούσια της δημοκρατίας, στόχευε, στην πραγματικότητα, να την περιορίσει. Εκτός από τη δουλεία, τη γενοκτονία των Ινδιάνων και τον αποκλεισμό των γυναικών, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία αποτέλεσε ιστορικά το αντίπαλο δέος της δημοκρατικής αυτοκυβέρνησης, γιατί οδήγησε στην ανάθεση της εξουσίας σε ένα σώμα ειδικών αντιπροσώπων και στη μετατροπή των καθολικών πολιτικών δικαιωμάτων σε τυπικά, με την έννοια ότι η άσκησή τους έχει μικρή επίδραση στις ανισότητες ή στις σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης.

Οι εκτιμήσεις του Giroux για την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος με φασιστικά χαρακτηριστικά στις ΗΠΑ είναι, όπως προαναφέραμε, σημαντικές γιατί μπορούν να τροφοδοτήσουν συζητήσεις για να συνδεθεί πιο στενά η κριτική παιδαγωγική με την ευρύτερη πολιτική θεωρία και πράξη. Αυτό, σε συνδυασμό με το έντονο ενδιαφέρον του να αναζητά νέες πηγές για την ανάπτυξη της προβληματικής του, οι οποίες αναφέρονται στο ζήτημα της δημοκρατίας, φαίνεται ότι τον οδηγούν να κρατά μεγαλύτερες αποστάσεις, συγκριτικά με τη δεκαετία του 1990, από διάφορες εκδοχές της μεταμοντέρνας φιλοσοφίας⁶, οι οποίες έγιναν, πλέον, φανερό ότι συμβάλλουν, με ποικίλους τρόπους και σε διαφορετικούς βαθμούς, στην αναπαραγωγή των κυρίαρχων ιδεολογημάτων. Ωστόσο, αυτή η απομάκρυνση μένει ημιτελής, στο βαθμό που το πλαίσιο του ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού και εκπαιδευτικού μετασχηματισμού τον οποίο προτείνει ο Giroux δεν εμπεριέχει την αλλαγή των παραγωγικών σχέσεων και εγκλείεται στον ορίζοντα μιας προωθημένης εκδοχής κράτους πρόνοιας με βάση ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο. Και αυτή η εκδοχή σκιαγραφεί και τα όρια του νοήματος της κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς και της δημόσιας παιδαγωγικής στο πρόσφατο έργο του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Apple, M. (2008) *Επίσημη Γνώση*. (Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο).
- Aronowitz, S. (1981) Preface, in: H. Giroux *Ideology, Culture & the Process of Schooling* (Philadelphia, Temple University Press).
- Aronowitz, S., Giroux, H. (1986) *Education under Siege. The Conservative, Liberal and Radical Debate over Schooling*. (London, Routledge and Kegan Paul).
- Cole, M. (1988) *Bowles and Gintis Revisited. Correspondence and Contradiction in Educational Theory*. (Philadelphia, The Falmer Press).
- Cremin, L. (1964) *The Transformation of the School. Progressivism in American Education 1876-1957*. (New York: Vintage Books).
- Γρόλλιος, Γ., Κάσκαρης, Γ. (1997) Εκπαιδευτική πολιτική, μεταμοντέρνο και κριτική παιδαγωγική. Τα αδιέξοδα μιας σχέσης και τα όπλα της κριτικής, *Ουτοπία*, 25, σσ. 101-118.
- Giroux, H. (1981) *Ideology, Culture & the Process of Schooling*. (Philadelphia, Temple University Press).
- Giroux, H. (1983) *Theory and Resistance in Education. A Pedagogy for the Opposition*. (London, Heinemann).
- Giroux, H. (1988) *Teachers as Intellectuals. Toward a Critical Pedagogy of Learning*. (New York, Bergin & Garvey).

---

⁶ Για μερικές επισημάνσεις που αναφέρονται σε θεωρητικά – πολιτικά αδιέξοδα της κριτικής παιδαγωγικής στη δεκαετία του 1990, τα οποία σχετίζονται με την επιρροή του μεταμοντέρνου στα έργα βασικών εκπροσώπων της βλπ Γρόλλιος & Κάσκαρης, 1997.

Giroux, H. (1989) *Schooling and the Struggle for Public Life. Critical Pedagogy in the Modern Age*. (Minneapolis, University of Minnesota Press).

Giroux, H. (2001) "Something's Missing": Cultural Studies, Neoliberalism, and the Politics of Educated Hope, *Strategies*, 14 (2), pp. 26-41.

Giroux, H. (2004) *The Terror of Neoliberalism. Authoritarianism and the Eclipse of Democracy*. (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Giroux, H. (2006a) Cultural Studies, Critical Pedagogy, and the Responsibility of Intellectuals in: H. Giroux *The Giroux Reader* (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Giroux, H. (2006b) *Stormy Weather. Katrina and the Politics of Disposability*. (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Giroux, H. (2006c) *Beyond the Spectacle of Terrorism. Global Uncertainty and the Challenge of the New Media*. (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Giroux, H. (2006d) Dirty Democracy and State Terrorism: The Politics of the New Authoritarianism in the United States, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 6 (2), pp.27-46.

Giroux, H. (2006f) Spectacles of Race and Pedagogies of Denial: Antiracist Pedagogy in: D. Macedo & P. Gounari (Eds) *The Globalization of Racism*. (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Giroux, H. (2006g) *America on the Edge. Henry Giroux on Politics, Culture and Education*. (New York, Palgrave).

Giroux, H. (2007) Introduction. Democracy, Education, and the Politics of Critical Pedagogy in: P. McLaren & J. Kincheloe (Eds) *Critical Pedagogy. Where Are We Now?* (New York, Peter Lang).

Giroux, H. (2008) *Against the Terror of Neoliberalism. Politics Beyond the Age of Greed*. (Boulder, Colorado, Paradigm Publishers).

Karier, C. (1976) The Odd Couple: Radical Economics and Liberal History, *Educational Studies*, 7, pp. 121-130.

McLaren, P. (1988) Foreword: Critical Theory and the Meaning of Hope in H. Giroux *Teachers as Intellectuals. Toward a Critical Pedagogy of Learning*. (New York, Bergin & Garvey).

Ράσης, Σ. (2006) Ριζοσπάστες Ρεβιζιονιστές Ιστορικοί της Εκπαίδευσης: Ένα σύντομο φωτεινό διάλειμμα στην Ιστοριογραφία της Αμερικανικής Εκπαίδευσης στο: Χ. Τζήκας (επιμ) *Ζητήματα Ιστορίας και Ιστοριογραφίας της Εκπαίδευσης*. (Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο).

Spring, J. (1972) *Education and the Rise of the Corporate State*. (Boston: Beacon Press).

Τόλιος, Γ. (1999) *Συγκέντρωση Κεφαλαίου. Οικονομικοί Όμιλοι και Οικονομική Ελίτ*. (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα).